

Research Paper

Evaluate the policy of international institutions towards the Corona epidemic in Iran (with emphasis on the political economy of Neo – Gramscians)

Saeed Chehrazad*¹   Maryam Fakhrabadi²   Fatemeh Bae³

¹ PhD student in Political Science, Islamic Azad University, Science and Research Branch, Tehran, Iran

² Master of International Relations, Shahid Beheshti University, Tehran, Iran

³ Master of Political Science, Ferdowsi University of Mashhad, Mashhad, Iran

10.22080/jpir.2020.19893.1155

Received:

September 14, 2020

Accepted:

April 14, 2021

Available online:

Click or tap to enter a date.

Keywords:

Global health policy ,
International institutions ,
Neo Gramscianism
political economy ,
Corona , Hegemon

Abstract

The global pandemic of COVID-19 created motives that can be investigated and evaluated various dimensions of this global crisis. One of the items that is considered very important for our country- because of its Geostrategic position- is the international institutions policy-making toward Iran in the time and text of global crises. Generally global institutions should use of unite policy in format of international treaties and pacts toward global crises including this corona virus pandemic and consider interests of all nation-states but they have been affected by power blocks and global hegemonies that are replacing their own Policymaking approach by Politicized approach. In this article authors at first attempt to start with use of rupture paradigm around crises analyze and Neo-Gramscianism framework and therefore critique of later capitalism and its damages and challenges. Then by emphasizing on the role of international institutions in global policy-making they will answer to this question that: What is the relationship between these institutions and the later capitalism

*Corresponding Author: Saeed Chehrazad

Address: PhD student in Political Science, Islamic Azad University, Science and Research Branch, Tehran, Iran

Email: chehrazad.saeed@gmail.com

Tel: Click or tap here to enter text.

system and its representatives? Then they will explored the cause of paradoxical behaviors of these institutions and non-governmental actors- but dependent on the world system hegemon- towards the involved Iran the corona epidemic ascertained the relationship between global policy-making institutions and the later capitalism system and the associated power blocs, with meta-synthesis method of Gramsci, Gramscian and Neo-Gramscian theoretical literature in International Political Economy (IPE).key words :

علمی پژوهشی

ارزیابی سیاست‌های بین‌المللی در قبال اپیدمی کرونا در ایران (با تاکید بر اقتصاد سیاسی نوگرامشی گرای)

سعید چهرآزاد^{*}، مریم فخرآبادی، فاطمه بانی

^۱ دانش‌آموخته دکتری علوم سیاسی دانشگاه آزاد اسلامی واحد علوم و تحقیقات، تهران، ایران
^۲ مریم فخرآبادی، کارشناسی ارشد روابط بین‌الملل دانشگاه شهید بهشتی تهران، ایران
^۳ کارشناسی ارشد علوم سیاسی دانشگاه فردوسی مشهد، ایران

۱۰.۲۲۰۸۰/jpir.۲۰۲۰.۱۹۸۹۳.۱۱۵۵

چکیده

همه‌گیری جهانی کووید-۱۹ موجبات آن را فراهم نمود تا از این طریق بتوان ابعاد گوناگون این بحران جهان‌گستر را مورد واکاوی و ارزیابی قرار داد. یکی از مواردی که برای کشورمان بسیار مهم تلقی می‌شود، مقوله‌ی سیاستگذاری‌های بین‌المللی در مواجهه با ایران در زمانه و زمینه‌ی بحران‌های عالم‌گیر است. نهادهای جهانی تحت‌تأثیر بلوک‌های قدرت و هژمون‌های جهانی رویکرد سیاست‌زده را جایگزین رهیافت سیاستگذارانه‌ی خود می‌کنند. نویسندگان تلاش می‌کنند و با استفاده از چهارچوب نوگرامشی‌گرایی علت این بحران‌ها را از نقد سرمایه‌داری متاخر و آسیب‌ها و چالش‌های منبعت از آن آغاز نمایند. سپس با تاکید بر نقش نهادهای بین‌المللی در سیاستگذاری جهانی به این سوال پاسخ دهند که نهادهای فوق چه نسبتی با سیستم سرمایه‌داری متاخر و نمایندگان آن دارند؟ سپس با روش فراترکیب ادبیات نظری نوگرامشین‌ها در اقتصاد سیاسی بین‌الملل به سوال اصلی مقاله یعنی؛ علت رفتارهای متناقض نمای این نهادها و بازیگران غیردولتی در قبال ایران درگیر اپیدمی کرونا چیست، پاسخ دهند. فرضیه‌ی این پژوهش نیز این است که برداشت ساده‌انگارانه از نظام بین‌الملل، مکانیسم همکاری بین‌المللی را به خوبی مورد ژرفاکاوی قرار نمی‌دهد. از این رو، هژمون با سازواره‌ی سلسله‌مراتبی در پی صورت‌بندی‌های جانبدارانه‌ی سیاست‌گذاری جهانی بوده است.

تاریخ دریافت:

۷ مهر ۱۳۹۹

تاریخ پذیرش:

۲۵ فروردین ۱۴۰۰

تاریخ انتشار:

سیاستگذاری سلامت جهانی، نهادهای بین‌المللی، اقتصاد سیاسی نوگرامشی‌گرایی، کرونا، هژمون.

کلیدواژه‌ها:

سیاستگذاری سلامت جهانی، نهادهای بین‌المللی، اقتصاد سیاسی نوگرامشی‌گرایی، کرونا، هژمون.

* نویسنده مسئول: سعید چهرآزاد

ایمیل: chehrazad.saeed@gmail.com

تلفن: ۰۲۱۴۴۱۲۱۶۶۴

آدرس: شهرزیبا، بولوار تعاون، خیابان سرو، سرو چهارم، پلاک ۱۸ - واحد ۵

۱ مقدمه

همه گیری جهانی ویروس کرونا، علاوه بر تبعات سلامت محور آن، «امر بهداشتی» را به «امر سیاسی»، «امر بین المللی» و همچنین سایر مقولاتی جامعه ی انسانی گره زده است. این مسئله، پژوهشگران را بر آن داشته است که موضوع را از وحدت منظر «زیستی» خارج و دشواره ای بین المللی را برای مورد کندوکاو قرار دادن انتخاب نمایند. آن مقوله این است که سیاست نهادهای بین المللی در قبال اپیدمی کرونا در ایران چگونه بوده و از چه منظری می توان آن را مورد نقد و بررسی قرار داد.

رژیمهای بین المللی که نهادهای بین المللی جزئی از آن ها محسوب می شوند مجموعه ای از اصول، قواعد، هنجارها و رویه های هستند که انتظارات بازیگران در آنجا تلاقی پیدا نموده و برآورده می گردد. این مجموعه به کنش های سیاسی سیستم معنا و مفهوم می بخشد و رفتار مشارکت کنندگان را تنظیم کرده و فعالیت های مشروع و نحوه ی حل تعارضات را نشان می دهد. رژیم های بین المللی از تکثر و تنوع قابل ملاحظه ای برخوردار هستند که برخی از آن ها به وسیله ی سازمان های بین المللی تجلی می یابند و توسط شوراها، کنگره ها و دیگر تشکیلات اداره شده و تداوم خواهند یافت که این گونه رژیم ها را رژیم های رسمی نام نهاده اند. (قاسمی، ۱۳۹۱: ۴۵۲-۴۵۵)

قالب مقاله ی حاضر بدین گونه است که با استفاده از ماتریالیسم تاریخی برداشت های ساده انگارانه ی دولت-ملت گرایی (Nation-State) از مکانیسم همکاری بین المللی به چالش کشیده می شود. سپس هژمون و بلوک تاریخی را ناشی از ساختار هیرارشیک و سلسله مراتبی دانسته و به شکلی مبسوط و واکاوانه روشن می نماید که نیروهای «سرمایه» در جهان (در اینجا نهادهای جهانی) در پی صورت بندی جانبدارانه ی سیاستگذاری بین الملل هستند.

این نوشتار نه درباره ی نقش مثبت نهادهای بین المللی برای کنش ورزی مساوات طلبانه جهت همیاری با همه ی کشورها است، بلکه بیشتر درباره ی رویکرد سیاست زده گی آن ها به جای رهیافت های سیاستی می باشد، و این موضوع را مورد واکاوی قرار می دهد که چگونه در هیاهوی همه گیری جهانی ویروس کرونا حق دسترسی ایران به امکانات و ملزومات مورد نیاز برای مقابله با کووید-۱۹ توسط نهادهای بین المللی-خصوصا چهار نهاد مذکور- تضييع و سلب می گردد.

در پاسخ به این مسئله، نظریه پردازان نوگرامشی گرایی معتقدند که سیاست بین الملل عرصه ای است که نیروهای سرمایه جهانی آن را صورت بندی می کنند. به همین دلیل معتقدند ساختار هرگونه رژیم میان دولت ها با توجه به منافع هژمون و نیروهای سرمایه جهانی (بلوک تاریخی) وابسته به آن شکل گرفته است تا بر منافع دیگر کنشگران مثل کشورهای در حال توسعه و جنبش های ضد-هژمون حاکم شود. در این مقاله، ابتدا به بررسی نظری رژیم های همکاری از منظر نوگرامشی گرایی پرداخته و سپس موانع همکاری موثر دولت ها در قالب سازمان ها و نهادهای بی المللی مورد تجزیه و تحلیل قرار می گیرد. دهقانی فیروزآبادی و شگری، (۱۳۹۸: ۹۵) از این رو، در این نوشتار با استفاده از رهیافت نوگرامشی گرایی و روش فراترکیب که در زیر به این روش پرداخته می شود، سعی می گردد موضوع را مورد ارزیابی سیاستی قرار دهد.

فراترکیب نوعی مطالعه ی کیفی است که یافته های سایر تحقیقات کیفی در زمینه ی یک موضوع را به عنوان داده به کار می گیرند. در واقع، فراترکیب به گروهی از رویکردها و روش هایی اطلاق می شود که برای سنتز و ترکیب یافته های مطالعات کیفی با هدف ارائه ی تفسیر جدیدی از پدیده تلاش می کنند. (جعفری و امیری، ۱۳۹۸: ۷۵-۷۶)

سازمان های چهارگانه، در وضعیت اپیدمی کرونا، نگاه توأم با تبعیضی با کشور ایران داشته اند، به

صندوق بین المللی پول یکی دیگر از نهادهای بین المللی است که مسئولیت تنظیم نظام پولی و مالی جهان و تسهیل روابط مالی کشورها را برعهده دارد. هدف این سازمان، اجتناب از شکل گیری بحران فراگیر ارزی و تنظیم روابط مالی در سطح جهانی است. (آقامیرکلایی، بی تا: ۶۲)

رئیس کل بانک مرکزی در مصاحبه ای با بلومبرگ در مورد درخواست وام توسط ایران از صندوق بین المللی پول با وجود مخالفت ایالات متحده عنوان کرد:

"ما جزو اولین کشورهایی بودیم که بیش از ۴۰ روز پیش، از طریق ابزار سریع تأمین مالی (RFI) درخواست کمک کردیم. به یاد داشته باشید، ما جزء پنج کشور اولی بودیم که به سختی تحت تأثیر ویروس کرونا قرار گرفتیم و زمانی که رئیس صندوق بین المللی پول اعلام کرد صندوق بین المللی پول آماده کمک به کشورها از طریق ابزار تأمین مالی سریع (RFI) است، ما نیز به عنوان یکی از کشورهای عضو درخواست خود را برای دسترسی به این امکان ثبت کردیم. ما تمام اطلاعات و داده های مورد نیاز صندوق بین المللی پول را برای ارزیابی صلاحیت مان ارائه داده ایم. این اطلاعات و آخرین اطلاعات اقتصادی در وب سایت بانک مرکزی ایران موجود است. (وبسایت بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران، ۱۳۹۹)"

ایالات متحده آمریکا با کارشکنی های متعدد در مسیر صندوق بین المللی پول توانسته تا به اکنون با رویکردی هژمونیک و جبرگرایانه از دادن وام به برخی از کشورها از جمله ایران- برای مقابله با کرونا جلوگیری نماید که این مسئله و دشواره نشان از درستی فرضیه ی پلتفرم این مقاله دارد.

یکی از ابعاد فرآیند جهانی شدن، جهانی شدن تنظیم گری و ظهور و قدرت گرفتن نهادهای تنظیم گر بین المللی است. برخی از صاحب نظران این پدیده را (جهانی شدن تنظیم گری) نشانه ی غیرقابل انکار زوال قدرت دولت-ملت ها تعبیر کرده اند و

گونه ای که سعی نموده اند تا وضعیت انزوای ایران در شرایط حساس کنونی را بیش از پیش افزایش دهند که این مسئله با رویکردهای حقوق بشردوستانه در تضاد و تناقض است. در زیر به صورتی موجز سعی شده است شمای کلی از این مقوله را اراده شود.

سازمان بهداشت جهانی (WHO) یک آژانس ویژه ی سازمان ملل متحد است که وظیفه ی رسیدگی به موضوعات «بهداشت عمومی» را برعهده دارد. در وضعیت کنونی، جهان در تکاپوی مبارزه با بحران بهداشت عمومی ناشی از گسترش ویروس کرونا (کووید-۱۹) است که سازمان بهداشت جهانی، پاندمیک - عالم گیر بودن- آن را اعلام کرده است. سازمان بهداشت جهانی، در قالب بخشی از وظایف خود در مواجهه با دشواری بهداشت عمومی، گزارش ها، اندرزه ها و روندها و فرآیندهای تحقیق و توسعه (R&D) برای مبارزه با این بیماری همه گیر را ارائه داده است. (چهرآزاد، ۱۳۹۹)

به رغم تلاش های سازمان بهداشت جهانی برای برقراری ارتباط با همه دولت ها، این نهاد بین المللی از سوی انجمن جهانی پزشکی به دلیل به کناری گذاردن تایوان از گفتگوهای مربوط به بهداشت جهانی مورد انتقاد شدید قرار گرفته است. اکنون «مسئله ی تایوان» محک و سنجش مهمی از استقلال و بی طرفی سازمان بهداشت جهانی است. (چهرآزاد، ۱۳۹۹)

رفتار شناسی سیاسی سازمان بهداشت جهانی نشان می دهد که این سازمان رویکردی واحد در قبال کشورها ندارد و مقامات ایران نیز به صحبت های ضد و نقیض سازمان بهداشت جهانی در مورد زیر سوال بردن آمار ایران بدون دسترسی به کوچکترین داده و اطلاعاتی انتقادات زیادی وارد کرده اند، ایران خود را به واسطه ی آمارهای لحظه ای کشور مورد اطمینان برای وجود درهای باز برای اشتراک داده (Data Sharing) می داند.

رابط کاکس است که با صورت بندی دوباره مفاهیم اصلی گرامشی، چارچوبی تحلیلی برای روابط بین الملل و اقتصاد سیاسی بین الملل در انداخته است. تغییری که کاکس در صورت بندی مفاهیم گرامشی ایجاد کرد، الهام بخش تحقیقات هرچه گوناگون تر و دامنه دارتری شده است. روابط بین الملل و اقتصاد سیاسی بین الملل گرامشی مآب تا آنجا توسعه یافته که حتی برخی معتقدند کارهای گرامشی کلا از بافت خود خارج شده است؛ زیرا اساساً گرامشی نظریه پردازی به اوایل سده بیستم متعلق بوده که تحلیلی که درباره ی دولت و جامعه ی مدنی ارائه کرده است، آن اندازه انعطاف پذیر نیست تا بتواند به کار بحث درباره ی سیاست بین الملل و نظم جهانی معاصر بیاید. اما این قطعاً نظر اقلیتی بیش نیست و متن مجموعه آثار گرامشی مجوزهای قابل ملاحظه ای وجود دارد که استفاده از مفاهیم وی برای نظریه پردازی درباره ی مناسبات اجتماعی زاینده ی قدرت و فرآیندهای فعال در درون و میان سطوح فروملی، ملی و فراملی موجه می سازد. (گریفیتس و همکاران، ۱۳۹۳: ۲۸۱-۲۸۲)

رهیافت انتقادی برای جبران کاستی های موجود و در پاسخ به رویکردهای جریان اصلی، رژیم های بین المللی را مورد کندوکاو قرار می دهد، اندیشمندان این رهیافت متاثر مقاله ی انتقادی سوزان استرینج در سال ۱۹۸۲ با عنوان «غار! صدای اژدها» به کمبودها و کاستی های تئوری رژیم ها و انتقاد از آن پرداختند. این مقاله، بنیان تحلیل تئوری پردازان انتقادی نسبت به نظریه ی رژیم ها را شکل می دهد. نقد سوزان استرینج بر مفهوم رژیم از این تصور (Image) نشات می گیرد که تمرکز بر نهادهای بین المللی به عنوان ساختارهای میانجی یا فاکتورهای مداخله گر به کج فهمی تئوری پردازان از فطرت اقتصاد سیاسی بین الملل و قدرت می انجامد که از سوی دولت ها و کنشگران غیردولتی اعمال می شود. او اعتقاد دارد شبکه ای

برخی دیگر، با قبول محدود شدن بعضی از اختیارات دولت، تعبیر دسته ی اول را مبالغه آمیز تلقی کرده اند و دولت ها را هنوز قویترین بازیگران عرصه ی بین المللی می دانند. (میرعمادی، ۱۳۹۵: ۱۰)

آیکن سازمانی غیرانتفاعی است که به منظور مدیریت منابع اینترنتی تشکیل شده است و مسئولیت تخصیص، هماهنگی و نگهداری پروتکل های شناسایی، نام های دامنه های اینترنتی و سرورهای ریشه ای را برعهده دارد. (میرعمادی، ۱۳۹۵: ۱۰)

اما این مسئله که تنظیم گری (رگولاتوری) شدیداً رویکرد جهانی و بین المللی به خود گرفته امی غیرقابل انکار است و این انگاره که نهاد آیکن (رگولاتور) تحت سیطره و نظارت شدید دولت آمریکا است و نه یک سازمان خودتنظیم گر برای متخصصان این حوزه، امری بدیهی و پرواضح است.

تهدید به تحریم دامنه ی آی آر توسط ایالات متحده آمریکا و دستور این مسئله به سازمان رگولاتوری آیکن نشان از آن دارد که حقوق بین المللی ایران به ویژه در زمانه ی کرونا با نقض جدی مواجه شده است.

۲ چهارچوب نظری

آنتونیو گرامشی پیش از هر چیز یک نظریه پرداز و هوادار انقلاب اجتماعی بود؛ ولی به همان اندازه می توان برای او به عنوان یک روزنامه نگار، کوشنده و کمونیست نیز اعتبار قائل بود. قطع نظر از اینکه گرامشی در دوران حیات چه اندازه نفوذ داشت تأثیری که پس از مرگش بر نظریه ی سیاسی و روابط بین الملل گذاشته است، پیوسته رو به فزونی است. آثار گرامشی تا دهه ی ۱۹۷۰ به شکل گسترده به زبان انگلیسی در دسترس نبود و بی راه نیست؛ اگر بگوییم میراث او به شدت مورد مناقشه است. تأثیر قابل ملاحظه ای که گرامشی بر روابط بین الملل گذاشته است، بیشتر مرهون کارهای

^۱ Cave! Hic Dmgones

تا چه اندازه دشوار است. (دهقانی فیروزآبادی و شگری، ۱۳۹۸: ۹۶)

در نهایت، رهیافت نو گرامشی با افزون نمودن وجوه مهم مبارزه ی سیاسی - اقتصادی در سطح داخلی و بین المللی، نظریه ی جریان اصلی در مورد رژیم ها را تنقیح می کند. این رویکرد فکری بدون اینکه اهمیت تأثیرات نظام مند مثل یک قدرت هژمون با تأثیرات بین دولتی به عنوان یک مولفه قابل توجه در توازن قابلیت های مادی دولت ها را رد کند، بر روش هایی متمرکز می شود که در آن، رژیم ها در نتیجه موازنه در حال تغییر میان «نیروهای اجتماعی درون، میان و فراتر از دولت ها» از دولت ها حفظ می شوند یا دچار تغییر و تطور می شوند. (دهقانی فیروزآبادی و شگری، ۱۳۹۸: ۹۷)

مقاله ی حاضر با بهره گیری از چارچوب مفهومی رویکرد نو گرامشی گرای به رژیم های بین المللی، عدم همکاری نهادها و سازمان های بین المللی را در راستای میل آن ها به بلوک تاریخی قدرت قلمداد می کند.

۳ نهادهای بین المللی و دشواره ی سیاستگذاری جهانی

نظام بین الملل ظرف پانصد سال گذشته شاهد سه جابه جایی ساختاری در قدرت - تغییرات اساسی در توزیع قدرت که حیات بین المللی و سیاست، اقتصاد و فرهنگ آن را دگرگون ساخته است - بوده است. اولین جابه جایی پیدایش جهان غرب بود. فرآیند که در قرن پانزدهم آغاز شد و در اواخر قرن هجدهم شتابی خارق العاده یافت. این فراگرد، مدرنیته را، به گونه ای که می شناسیم - در علوم و فناوری، تجارت و سرمایه داری، انقلابهای کشاورزی و صنعتی - به وجود آورد و در عین حال موجب تسلط سیاسی ملل غربی و تداوم آن شد. (زکریا، ۱۳۸۸: ۴)

دومین جابه جایی، که در سالهای پایانی قرن هجدهم رخ داد، ظهور ایالات متحده آمریکا بود. امریکا بلافاصله بعد از صنعتی شدن، به قدرتمندترین کشور بعد از امپراتوری روم و احتمالا

پیچیده و درهم تنیده از چانه زنی میان کنشگران دولتی و غیردولتی وجود دارد که قوانین و مکانیسم های بین المللی را تعیین می کنند. (دهقانی فیروزآبادی و شگری، ۱۳۹۸: ۹۶)

از بین تئوری های انتقادی، اندیشه های مکتب نو گرامشی گرا از ظرفیت تبیین مناسب تری برای تجزیه و تحلیل رژیم های همکاری برخوردار هستند. پیروان این مکتب که پیرامون اثر پیشگامانه ی روبرت. دبلیو. کاکس تکوین پیدا کردند، با الهام گیری از نظریه ی انتقادی استرینج، در گام نخست، دولت گرایی تئوری های جریان اصلی روابط بین الملل را در مورد قوام و دوام رژیم های همکاری مورد انتقاد و اصلاح قرار می دهد و بر اهمیت سایر بازیگران جامعه ی مدنی در سطوح ملی و بین المللی تأکید می ورزند. رویکرد نو گرامشی گرای باعث می گردد توجه خود را فراتر از دیپلمات های رسمی حاضر در مذاکرات ببریم تا به تنازع میان نیروهای اجتماعی و رقابت آنها بر سر اصول، هنجارهای قواعد و رویه های رژیم بین المللی بپردازیم. (دهقانی فیروزآبادی و شگری، ۱۳۹۸: ۹۶)

در مرتبت بعد، رهیافت نو گرامشی گرای به وجه ایدئولوژیک رژیم های بین المللی نظر دارد. نو گرامشی گرای اعتقاد دارد که رژیم های بین المللی عموماً تبیین کننده ی منافع جامعه ی بین المللی به مثابه یک کل نیست. بافتار و ساختمان این رژیم ها با توجه به منافع خاصی شکل گرفته است تا بر منافع دیگر گروه ها مثل سرمایه داران ملی و بین المللی، کارگران، محیط زیست گرایان، زنان و دیگر گروه های تحت سلطه حاکم شود. رژیم های بین المللی که تجارت آزاد بی قید و شرط، سرمایه گذاری و ثبات پولی را تبلیغ و ترویج می کنند، نه از لحاظ طبقاتی بی طرفند و نه خوشایند محیط زیست هستند؛ بنابراین یک رویکرد انتقادی به ما کمک می کند تا تشخیص دهیم که ایجاد یک رژیم بین المللی که بتواند هنجارها و اصول همه کشورها-از جمله کشورهای ضد هژمون- را نهادینه کند و در عین حال منافی را برای تجارت ملی و بین المللی داشته باشد

جهانی توسط آن سازمان های بین المللی را دچار مشکل نموده اند.

۴ سازمان بهداشت جهانی و تعلیق امر عدالت سیاستگذارانه

وجه مهمی که در این رزمایش بهداشتی می بایست مورد تاکید قرار گیرد، نوع رابطه و مراوده بین سازمان بهداشت جهانی و سایر کشورها است. در هنگامه ی شیوع اولیه ی کووید-۱۹ که در جمهوری خلق چین (PRC) کشف و مشاهده گردید، دبیرکل سازمان بهداشت جهانی بدون کوچکترین فوت وقت با رئیس جمهور چین ملاقات کرد. مقصود از این مذاکره و گفتگو ایجاد و ساخت اطمینان از وجود درهای باز برای اشتراک داده (Data Sharing) بین سازمان بهداشت جهانی و جمهوری خلق چین و همکاری و همیاری مستمر برای اقدامات «مهار» بود. به رغم تلاش های سازمان بهداشت جهانی برای برقراری ارتباط با همه دولت ها، این نهاد بین المللی از سوی انجمن جهانی پزشکی به دلیل^۱ به کناری گذاردن تایوان از گفتگوهای مربوط به بهداشت جهانی مورد انتقاد شدید قرار گرفته است. اکنون «مسئله ی تایوان» محک و سنجش مهمی از استقلال و بی طرفی سازمان بهداشت جهانی است. در چهارچوب عضویت سازمان بهداشت جهانی، تایوان به عنوان یک کشور مستقل قلمداد نمی شود، بلکه استانی از استان های جمهوری خلق چین محسوب می گردد. دخالت جمهوری خلق چین در روابط تایوان با سازمان بهداشت جهانی در قطعنامه ی WHA25.1 مجمع بهداشت جهانی باز نمود شد که از طریق حذف دولت تایپه در سازمان بهداشت جهانی با جایگزینی جمهوری خلق چین در صندلی چین تایپه محقق گردید. سپس در سال ۲۰۰۵، ارتباط بین تایوان و سازمان بهداشت جهانی توسط یک تفاهم نامه تعجب آور نه بین تایوان و WHO؛ بلکه بین جمهوری خلق چین و سازمان بهداشت جهانی تعریف شد. این تفاهم نامه به جمهوری خلق

قدرتمندتر از مجموع کشورهای دیگر مبدل شد. امریکا در بیشترین سالهای قرن گذشته بر اقتصاد، سیاست، علوم و فرهنگ جهانی مسلط بوده و طی بیست سال گذشته این سلطه بی مناقشه و در تاریخ مدرن بی سابقه بوده است. اینک ما در سومین دوره ی جابه جایی بزرگ قدرت در عصر مدرن به سر می بریم که می توان آن را «خیزش دیگران» نامید. (زکریا، ۱۳۸۸: ۴-۵)

طی چند دهه ی گذشته، اقتصاد کشورها در سرتاسر جهان رشدی را تجربه کرده است که هرگز باورکردنی نبود و با وجود فراز و فرود، آشکارا روندی صعودی داشته است. این رشد هرچند در آسیا چشمگیرتر بوده، اما به آن محدود نبوده است. به همین دلیل تعبیر «خیزش آسیا» برای اشاره به این جابه جایی مناسب نیست. در سالهای ۲۰۰۶ و ۲۰۰۷، نرخ رشد در ۱۲۴ کشور، ۴ درصد یا بالاتر بوده که بیش از سی کشور در آفریقا، دو سوم این قاره را در بر می گیرد. آنتوان ون اکتمل، دست اندرکار مدیریت منابع مالی و واضع تعبیر «بازارهای نوپدید» بیست و پنج شرکتی را که به احتمال زیاد چندملیتی های بیت خواهند بود شناسایی کرده است. فهرست او در بر دارنده ی چهار شرکت در هر یک از کشورهای برزیل، مکزیک، کره جنوبی و تایوان؛ سه شرکت در هند؛ دو شرکت در چین؛ و یک شرکت در هر یک از کشورهای آرژانتین، شیلی، مالزی و آفریقای جنوبی است. (زکریا، ۱۳۸۸: ۵)

مراد فرید زکریا از طرح مباحث و گزاره های فوق به آن دلیل است که دیگر صرفا و منحصرآ کشورهای آنگلو ساکسون و نهادهای بین المللی تابع سیستم ساخت جهانی منبعت از سرمایه داری متاخر نیستند که با خیزش های یگانه بخواهند سیاست گذاری های سیاست زده خود را ادامه دهند؛ بلکه بازیگران دیگری در سطح دنیا-چه در ساحت سیاست و چه در عرصه ی اقتصاد و صنعت- به صورتی ضد هژمونیک درآمده اند و سیاست گذاری

^۱ World Medical Association

الزامی می‌داند. در فوریه ۲۰۲۰، اطلاعات ادغام شده توسط سازمان بهداشت جهانی باعث شد که ایتالیا و ویتنام تمام پروازهای خود را به تایوان ممنوع کنند، در صورتی که تایوان فقط ۱۰ مورد تایید شده در مقایسه با آمار ۱۱۰۰۰ نفری جمهوری خلق چین داشت. (چهرآزاد، ۱۳۹۹)

از این رو، در این مسئله ما با واکاوی یک مثال بارز، نشان دادیم که سازمان بهداشت جهانی در مقوله‌های متعدد از جمله روندها و فرآیندهای کووید-۱۹ در تایوان دچار کژکارکردی نهادی-عدالت محوری گشته است که خود نشانگانی از تایید فرضیه مطرح شده توسط نویسندگان این مقاله است.

سازمان بهداشت جهانی، به عنوان سازمانی جهانی در حوزه‌ی اپیدمی کرونا، می‌بایست حلقه‌ی وصل کشورها باشد و در این شرایط بتواند با مبارزه جهت رفع تحریم‌های ظالمانه علیه ایران برای غلبه و کنترل این بیماری در این کشور نقشی فعالانه را بازی کند؛ اما با انفعالی سویه دار از این وظیفه سر باز زده است. (خبرگزاری جمهوری اسلامی ایران، ۱۳۹۹)

۵ سازمان ملل متحد، ابر نهاد سیاست‌گذاری بین‌المللی و کژتابی ساخت مساوات نهادی

نهادگرایی که برداشتی از ایده آلیسم در محیط بین الملل محسوب می‌گردد، این امر که سازمان‌ها و نهادهای بین‌المللی می‌توانند به دور از هرگونه تفاوت‌انگاری بین دولت-ملت‌های مختلف مکانیزم صلح را در دنیا مبسوط گردانند از جانب رویکرد قدرت محور رئالیسم کلاسیک و رئالیسم ساختاری مورد نقد واقع شده است. آنچه به زعم بنده بین خشونت و سیستم بین الملل پیوند و ارتباط برقرار کرده رهیافت قدرت محور مبتنی بر بنیان‌های شبکه‌ی واسطه‌گری است. (چهرآزاد، ۱۳۹۵)

چین این اختیار را داد تا تصمیم بگیرد «چه زمان» باید بین رابطه‌ی تایوان و سازمان بهداشت جهانی برقرار شود. پس از آن، در سال ۲۰۰۹ تایوان با عنوان ناظر به مجمع جهانی بهداشت (WHA) دعوت شد، اما با عنوان «چین تایپه»، «تایوان» و «استانی از چین»، نه به عنوان یک کشور مستقل. (چهرآزاد، ۱۳۹۹)

تایوان به عنوان یک ناظر در سازمان بهداشت جهانی توانست به فضای بین‌المللی دسترسی پیدا کند و در شصت و هفتمین جلسه‌ی انجمن بهداشت جهانی موفق گردید دستاوردهای خویش را در پیشگیری از بیماری‌های غیرواگیر به اشتراک بگذارد. این نوع اشتراک رایگان اطلاعات در سازمان بهداشت جهانی برای بهبود و ارتقای مراقبت‌های بهداشت جهانی ضروری است. با این حال، در سال ۲۰۱۶ پس از انتخاب شدن رئیس‌جمهور تسای اینگ-ون در تایوان، جمهوری خلق چین مجدداً مانع حضور تایوان در انجمن بهداشت جهانی حتی به عنوان «ناظر» شد، زیرا رئیس‌جمهور تسای اینگ-ون طرفدار رویکرد خود-حاکمیتی تایوان است. بنابراین، تایوان همچنان به شکلی موثر از کلیه‌ی تصمیمات مهم بهداشت و درمان عمومی خارج شده است. علی‌رغم عدم امکان برقراری ارتباط با سازمان بهداشت جهانی، تایوان توانسته یک سیستم بهداشت و درمان سراسری در کشور به کار بگیرد. در سال ۲۰۱۷، سیستم مراقبت‌های بهداشتی تایوانی رتبه‌ی چهاردهم را در فهرست دسترسی جهانی به بهداشت و درمان به دست آورد. از این رو، تلاش‌های مثبت به حدی توانسته از تایوان در مبارزه با کووید-۱۹ حمایت کند که اکنون تجهیزات پزشکی را اهداء می‌کند. صرف نظر از این تلاش‌های مثبت، تایوان یک کشور و عضو مستقل سازمان بهداشت جهانی نیست. برای مثال، با وجود رویکردهای متضاد و پارادوکس بین جمهوری خلق چین و تایوان، ادغام اطلاعات توسط سازمان بهداشت جهانی، ماده‌ی ۲ اساسنامه آن را نقض می‌کند، آنجایی که اشتراک‌گذاری دقیق اطلاعات را

ارجاعی این گزارش متقن و مورد تایید کارشناسان نمی باشد. (وبسایت خبری تحلیلی عصر ایران، ۱۳۹۹) این مقوله نشانگانی از آن است که مهمترین نهاد بین المللی نه تنها منافع جهانی کشورها را در شرایط بحرانی لحاظ نمی نماید بلکه با مانع تراشی های توأم با سیاست زده گی کشور ایران درگیر کرونا را در جهت رفع محدودیت ها و تحریم های ظالمانه برای مبارزه با این همه گیری تنها گذاشته و برای تقویت تحریم های یک جانبه آمریکا مسیر را هموار نموده است.

۶ توسعه ی کشورها و صندوق بین المللی پول: بازنمایی کژکارکردی نهادی جهان گستر

صندوق بین المللی پول به کمک چندین هزار کارمند نخبه ی اقتصاددان خود که از ملیت های مختلف هستند، توسط متخصصان بازرگانی و امور اداری، حسابداران و کارشناسان بودجه و برنامه ریزان پروژه های اقتصادی، از شرایط اقتصادی هر کشوری گزارش تهیه کرده است تا در دسترس آن دسته از شرکت ها و کمپانی هایی قرار بگیرد که علاقمند به سرمایه گذاری در آن کشورها هستند. همه ی وام های داده شده با مدنظر داشتن سود هر چه بیشتر و ازدیاد نرخ بهره که عملا به نابود کردن برخی منابع و امکانات اقتصادی و حتی طبیعی کشورها منجر می شود برای حفظ و رشد نظام سرمایه داری، صندوق بین المللی پول کشورها را به گذاشتن یک سری قوانین داخلی مجبور نموده که به طور عمده مبتنی بر کاهش نقش دولت در اقتصاد است. رهنمود صریح صندوق و اصرار در خصوصی سازی صنایع دولتی، آموزش و پرورش، خدمات اجتماعی، شرکت های مخابراتی، حمل و نقل و ترابری، سیستم راه آهن، بهداشتی و بهداشت، در خدمت به شرکت های چندملیتی است. یکی از مواردی که همواره در صدر شرایط دریافت وام از صندوق بین المللی پول قرار داشته، مسئله ی خصوصی سازی منابع آب است که به کنترل قیمت های محصولات کشاورزی در

جامعه ی ملل که با تاسی از اندیشه های آرمان گرایانه در روابط بین الملل شکل گرفته بود و امیدهای زیادی را نسبت به دست یازیدن به صلح و امنیت و برابری جهانی از طریق چنین مکانیسمی ایجاد کرده بود؛ اما چندی پس از جنگ جهانی دوم که سازمان ملل متحد شکل و نضج پیدا نمود. البته به مانند سلف خویش هنوز به مرحله ی انحلال خود نرسیده و پابرجا مانده است. اکنون بعد از چندین دهه از زمان تاسیس سازمان ملل متحد، این سازمان نتوانسته است کارکردهایش را با موفقیت انجام دهد. آیا علت عدم موفقیت این سازمان همان گونه که واقع گرایان کلاسیک اعتقاد دارند، ناکارآمدی ذاتی سازمان های بین المللی در ایجاد همکاری بین کشورها و از بین بردن جنگ و نا امنی و بی عدالتی است؟ یا باید براساس تفکرات اندیشمندان لیبرال، انحراف سازمان ملل متحد را اصول آرمان گرایی را عامل شکست این سازمان دانست؟ (پورا احمدی و قنبری مزیدی، ۱۳۹۲: ۲۲۸) پاسخ به این سوالات هرچه باشد، مسئله گویای آن است که نهاد بین المللی دچار کژکاری شدیدی شده است که در بحران کرونا نیز نتوانسته عدالت و مساوات برای گذار کشورها از وضعیت نامساعد را فراهم نماید.

مشخصا در مورد سازمان ملل متحد، به عنوان تجلی و پیش قراول نهادها و سازمان های بین المللی، در اوج کشاکش ایران با مقوله ی کرونا ویروس، آنتونیو گوترش-دبیرکل سازمان ملل- طی گزارش ۱۴ صفحه ای خود به شورای امنیت، دقیقا در زمانه ای که ایالات متحده می کوشد تحریم تسلیحاتی شورای امنیت علیه ایران که در ماه اکتبر امسال منقضی خواهد شد، بار دیگر به بهانه های مختلف تمدید کند و در این راستا "کلی کرافت" سفیر ایالات متحده آمریکا در سازمان ملل اعلام کرده به زودی پیش نویس قطعنامه ای را برای تمدید تحریم تسلیحاتی ایران به شورای امنیت ارائه خواهد کرد، منشاء موشک های مورد استفاده برای حمله به تاسیسات نفتی و فرودگاه های سعودی در سال گذشته را ایرانی دانسته، در حالی که نشانگان

۷ صورت بندی رژیم آیکن؛ نقض / ۲ حفظ حق دسترسی

نهاد راهبر و تنظیم گر فضای بین المللی تبادل اطلاعات (آیکن) سازمانی است که وابسته به وزارت صنعت آمریکا و اساسا متولی حکمرانی در فضای مجازی دنیا است. این نهاد که سازمانی غیرانتفاعی است به منظور مدیریت منابع اینترنتی تشکیل شده است و مسئولیت تخصیص، هماهنگی و نگهداری پروتکل های شناسایی، نام های دامنه های اینترنتی و سرورهای ریشه ای را برعهده دارد... جهان در حال حاضر در پی آن است که تغییری ماهوی در این نهاد رگولاتور اینترنتی ایجاد و آن را از نظارت رسمی دولت آمریکا دچار گسست و آن را به سازمانی چند ملیتی و خود تنظیم گر تبدیل نماید. (میرعمادی، ۱۳۹۵: ۱۰)

معماری ویژه سامانه ی اینترنت دارای ساختار سلسله مراتبی است. اهمیت کارکرد راهبری و تنظیم برای تخصیص منابع فیزیکی و غیرفیزیکی اینترنتی شامل؛ شبکه های زیرساخت، نام های دامنه های بلند مرتبه ی کشوری و یا عام، آدرس های پروتکل های اینترنتی کارگزاران ریشه و فایل های منطقه ریشه و روتینگ ها، از همان آغاز، غیر قابل پیش بینی بود. آیکن، سازمانی که راهبری مرکزی تخصیص و تنظیم منابع اینترنتی را در اختیار دارد، به عنوان یک سازمان غیرانتفاعی در سال ۱۹۹۸ تاسیس شد و تحت سیطره و نظارت مدیریت فناوری اطلاعات و فناوری ارتباطات آمریکا قرار دارد و سعی جهانی بر آن است تا آن را به نهادی بین المللی با راهبری چند ذینفعی تغییر ماهیت دهند. (میرعمادی، ۱۳۹۵: ۱۱)

اولین مورد اهتمام برای نقض نظام مند حقوق شهروندی در فضای تبادل اطلاعات توسط آمریکا در سال ۱۹۹۹ رخ داد. در این مورد، یک استاد آمریکایی به نام پروفیسور برنشتاین-که تولید کننده ی یک نرم

کشورهای آسیایی و آفریقایی و همچنین گران شدن آب آشامیدنی در سراسر جهان منجر شده است. صندوق بین المللی پول دولت ها را تشویق می کند تا با واگذاری امور اقتصادی خود به بخش خصوصی از سوبسیدها و هزینه های دولتی خود بکاهند و فضای هرچه بیشتری در اختیار بخش خصوصی و در واقع کمپانی های جهانی بگذارند. عموما برآیند واقعی این شیوه های اقتصادی همان طور که در ایران دیده شد چیزی به جز ازدیاد تورم و تشدید فقر و بیکاری نبوده است. (فیل سرائی و میرغمگین، ۱۳۹۵: ۲۴-۲۳)

کارکردهایی که برای این نهاد ذکر شد برنامه های اعلامی این سازمان بین المللی است؛ اما عملا و در برنامه های اعمالی ما شاهد آن هستیم که شدیداً در کارویژه و مکانیسم ساختاری خود دچار کژکاری است و نوع مساوات و برابری در این نهاد ملاحظه نمی گردد.

در شرایط پاندمی کرونا، کشور ایران جزء ۵ کشوری بود که از طریق ابزار سریع تامین مالی از صندوق بین المللی پول درخواست کمک کرده بود. ایران تمام اطلاعات و داده های مورد نیاز صندوق بین المللی پول را برای ارزیابی صلاحیت دریافت وام ارائه کرد و شواهدی که ریاست بانک مرکزی عنوان کرده است گویای دخالت ایالات متحده و سنگ اندازی برای عدم اعطای وام به ایران هست. (وب سایت بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران، ۱۳۹۹) این گزاره، به تنهایی می تواند گویای این مسئله باشد که این نهاد بین المللی به تعبیر نوگرامشی گرایان در جهت منافع بلوک تاریخی سرمایه داری سیاست فرسایمی می نماید و با یک نگاه به کشورها نظر نمی افکند.

^۲ Internet Corportation of Assigned Names and Numbers

^۱ RFI

اخیرا و در انحاء بحران اپیدمی-پاندمی کرونا، رژیم بین المللی راهبری فناوری (در راس آن، سازمان آیکن) طی بحران اخیر تحریم‌های اینترنتی نیز فشار قابل توجهی به کاربران ایرانی وارد کرده است. در حال حاضر، بسیاری از سرویس‌های عادی خارجی روی آی پی ایران بسته شده است، این در حالی است که رژیم راهبری فناوری متولی فراهم نمودن دسترسی همه کاربران جهان به اینترنت است. (خبرگزاری جمهوری اسلامی ایران، ۱۳۹۹)

۸ نتیجه گیری

در این مقاله سعی بر آن شد تا با تکوین رویکردی تئوریک نشان داده شود که نهادهای بین المللی به صورتی کلی و چهار نهاد خاص و مدنظر به صورت مشخص چگونه با ساختاری کژکارکردگرایانه مساوات و برابری میان ملت‌ها را به کناری گذارده است و در مورد ایران به واسطه ی برساخت ضد هژمون این بازیگر بین المللی با رفتاری غیریت زده سعی در به حاشیه راندن و به تبع آن بحرانی تر کردن شرایط کرونایی این کشور برآمده اند. از این رو، لازم است و پیشنهاد می گردد که سیاست گذاران ذی ربط در کشورمان در چنین سیاست‌هایی در سطح محیط جهانی چاره اندیشی نمایند و سنتزی بدیع برای نظم نوین خود در ساختار جهانی بازیابی نمایند تا در بحرانی دیگر آلترناتیوها و بدیل‌های ممکن و مطلوب را جهت اجرایی کردن در جعبه سیاست سازی خویش داشته باشند.

دیپلماسی علم و فناوری-در قالب دیپلماسی سلامت جهانی- می تواند توصیه‌ها و سیاست‌های کم نظیری را در اختیار مسئولان سیاستگذاری خارجی کشورمان قرار دهد تا در موقعیت‌های مشابه چنین مسائلی موجبات بدآمیختگی و کژکاری سیاست داخلی متأثر از سیاست‌های جهانی نگردد. در این تحقیق این مسئله به اثبات رسید که به تعبیر نوگرامشی گرایان نهادهای بین المللی نه در خدمت دولت‌ها و ملت‌ها؛ بلکه در خدمت بلوک تاریخی قدرت خصوصا در خدمت هژمون بین الملل

افزار کدگذاری شده بود- به دادگاه کشانده شد. علت آن ارائه ی نرم افزار اختراعی خود به عنوان محتوای درسی به دانشجویان خود از جمله دانشجویان ایرانی اش بود. وزارت دفاع آمریکا معتقد بود که این نرم افزار مانند یک اسلحه می تواند کاربرد جنگی داشته باشد و بنابراین صادرات آن به اتباع کسورهایی چون ایران نیز باید تابع قوانین امنیتی آمریکا باشد. برنشتاین پس از ۴ سال رای برائت خود را اخذ و در عوض وزارت آمریکا را به علت نقض حقوق خود به دادگاه احضار نمود، اما این مورد به عنوان منع دسترسی ایران به نرم افزارهای اینترنتی آن هم به صورت قانونی و نه تصادفی طرح گردید. پس از آن، موارد دیگری طرح گردید که از جمله، عدم دسترسی سایت‌های ایرانی به علت بسته شدن آن‌ها توسط هاست‌های تابع قوانین آمریکا بدون هیچ گونه اخطار و هشدار، عدم توانایی استفاده از نرم افزارهای اوپن سورس به علت آنکه آی پی آدرس آن‌ها نشان می داد که از ایران تماس گرفته اند. (میرعمادی، ۱۳۹۶: ۱۸۱-۱۸۲)

دولت آمریکا با محکوم شدن خود در دادگاه برنشتاین براساس اصل آزادی بیان، هزینه ی محرومیت ایران از امکانات اینترنت براساس قوانین موجود خود بسیار سنگین برآورد کرد و به این جهت برنامه ی تاسیس ابتکار بین المللی را که واسنار نام گرفت، برای محرومیت ایران و چند کشور دیگر از امکاناتی چون کدگذاری اینترنتی به پیش برد. ترتیبات بین المللی واسنار دقیقا با این هدف شکل گرفت که صادرات فناوری‌ها با کاربرد دوگانه را به کشورهای خاص محدود سازد. (میرعمادی، ۱۳۹۶: ۱۸۲) از این رو، ایالات متحده همچنان و در هر بحرانی سعی داشته از طریق رژیم بین المللی راهبری فناوری-خصوصا از طریق آیکن- کشورهای موسوم به «ضد هژمون» از جمله ایران را از حق دسترسی به فضای تبادل آزاد اطلاعات محروم سازد و یا از طریق تهدید به این کار به اهداف روانی خود دست پیدا کند.

های بین المللی خصوصا نهادهای چهارگانه مورد بررسی چگونه با نقض حقوق ایران در فرآیند اپیدمی کرونا و با لحاظ نمودن منافع سیاسی- و اما تبعیض آمیز- بلوک تاریخی سرمایه داری، آن ها نهادهایی غیرسویه دار نشان نداده است.

است و این مسئله نیازمند بازنگری در مکانیسم سیستم بین المللی دارد که کشورهای عدم تعهد و در حال توسعه می توانند بدیل های لازم را طراحی و تئوریزه و در راستای آن کنش ورزی جهانی نمایند. در این مقاله، در چهارچوب نوگرامشی گرایی و با روش فراترکیب این امر مهم فراچنگ شد که سازمان

منابع و مآخذ

«درخواست نمکی از سازمان جهانی بهداشت برای مداخله در تحریم‌ها»، سایت خبرگزاری جمهوری اسلامی ایران، منتشر شده در ۲۹ اردیبهشت ۱۳۹۹، قابل بازیابی در پیوند زیر:

www.irna.ir/news/۸۳۷۹۲۳۱۴

چهرآزاد، سعید، «دیپلماسی سلامت جهانی در هنگامه ی کووید-۱۹»، وبسایت اندیشکده ی روابط بین الملل، منتشر شده در ۱۲ اردیبهشت ۱۳۹۹، قابل بازیابی در پیوند زیر:

<https://www.irthink.com/?p=۳۹۷۵>

آقامیرکلایی، لیلایی (تا) مروری بر تحلیل های کارشناسان صندوق بین المللی پول از تحولات اقتصاد ایران در سال های اخیر، تازه های اقتصاد، سال هفتم، شماره ی ۱۲۶.

«آخرین وضعیت وام از صندوق بین المللی پول»، وبسایت بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران، منتشر شده در ۳۱ فروردین ۱۳۹۹، قابل بازیابی در پیوند زیر:

<https://www.cbi.ir/showitem/۲۰۰۵۸.aspx>

میرعمادی، طاهره (۱۳۹۵) ارزیابی سیاست ایران در قبال نهاد تنظیم گر فضای بین المللی تبادل اطلاعات (آیکن)، فصلنامه ی علمی-

قاسمی، فرهاد (۱۳۹۱) اصول روابط بین الملل، تهران: نشر میزان.

عابدی جعفری، عابد و مجتبی امیری (۱۳۹۸) فراترکیب، روشی برای سنتز مطالعات کیفی، فصلنامه ی علمی-پژوهشی روش شناسی علوم انسانی، سال ۲۵، شماره ی ۹۹، تابستان ۹۸.

دهقانی فیروزآبادی، سید جلال و مرتضی شکری (۱۳۹۸) موانع همکاری دولت ها در مسائل زیست محیطی از منظر اقتصاد سیاسی نوگرامشی گرایی، فصلنامه ی مطالعات رهبردی سیاست گذاری عمومی، دوره ی ۹، شماره ی ۳۰، بهار ۱۳۹۸.

«راهکار دور زدن تحریم‌های اینترنتی»، خبرگزاری صدا و سیما جمهوری اسلامی ایران، منتشر شده در ۷ خرداد ۱۳۹۹، قابل بازیابی در پیوند زیر:

<https://www.iribnews.ir/۰۰۹bKA>

«گزارش دبیر کل سازمان ملل: منشاء موشک هایی که به عربستان شلیک شده، ایرانی است»، سایت تحلیلی خبری عصر ایران، منتشر شده در ۲۳ خرداد ۱۳۹۹، قابل بازیابی در پیوند زیر:

<https://www.asriran.com/۰۰۳Fek>

پوراحمدی، حسین و مقداد قنبری مزیدی (۱۳۹۲)
عوامل بحران کارکرد سازمان ملل متحد،
فصلنامه ی سیاست خارجی، سال ۲۷،
بهار (۱۳۹۲)

فیل سرائی، مهدی و صدیقه میرغمگین (۱۳۹۵)
نقش بانک جهانی و صندوق بین المللی
پول در رشد و توسعه ی اقتصادی
کشورها، مجله ی اقتصادی، خرداد و تیر
۱۳۹۵.

میرعمادی، طاهره (۱۳۹۶) مقدمه ای بر دیپلماسی
علم و فناوری، تهران: نشر وزارت امور
خارجه.

پژوهشی سیاست گذاری عمومی، دوره ی
۲، شماره ی ۳، پاییز ۱۳۹۵.

گریفیتس، مارتین و همکاران (۱۳۹۳) پنجاه متفکر
بزرگ روابط بین الملل، ترجمه ی علیرضا
طیب تهران: نشر نی.

زکریا، فرید (۱۳۸۸) جهان پسا-آمریکایی، ترجمه ی
احمد عزیزی، تهران: نشر هرمس.

چهرآزاد، سعید، «نگاه پارادوکسیکال سازمان ملل به
عربستان»، وبسایت تهران نیوز، منتشر
شده در ۲۶ خرداد ۱۳۹۵، قابل بازیابی در
پیوند زیر:

<https://tehrannews.ir/?p=18781>